

3. PROMJENE U GIMNAZIJSKOM OBRAZOVANJU

*Vidosava Kaščelan**

Sažetak: Prilog sadrži osnovne karakteristike novog koncepta opšte gimnazije u Crnoj Gori. Urađena je i komparacija našeg sistema gimnazijskog obrazovanja sa sličnim sistemima u Evropi u pogledu strukture nastavnih planova i programa i koncepta maturalnog ispita. Posebno je dat koncept međunarodne mature. Ovaj koncept opšte gimnazije primjenjuje se u Crnoj Gori od školske 2006/07. godine, te je data analiza vezana za dosadašnji period implementacije koja se odnosi na prednosti ovog koncepta i objektivne teškoće vezane za njegovu implementaciju. Date su preporuke za dalje poboljšanje koncepta opšte gimnazije i stvaranje uslova u praksi za njegovu dosljednu implementaciju.

Ključne riječi: *gimnazija opšteg tipa, maturalni ispit, eksterna provjera znanja, izbornost, kurikulum, međunarodna matura, ključne kompetencije, evaluacija, holistički pristup*

Abstract: The paper contains the basic features of the new concept of general gymnasium in Montenegro. It gives the comparison of our gymnasium education system with similar systems in Europe regarding the curricula structure and the Matura exam. The emphasis is put on International Matura exam. This concept of general gymnasium has been implemented in Montenegro since 2006/07 academic year, so that the analysis refers to the advantages of this concept and pragmatic difficulties in its implementation. The recommendations are given for further improvement of the general gymnasium concept and conditions that should be provided for its consistent implementation in practice.

Key words: *general gymnasium, Matura exam, external evaluation of knowledge, eligibility, curriculum, international Matura exam, key competencies, evaluation, holistic approach*

3. 1. UVOD

Gimnazijsko obrazovanje u Crnoj Gori ima dugu tradiciju. Ono se razvijalo pod različitim uslovima, zavisno od toga da li se škola osnivala na teritoriji nekadašnje države Crne Gore, međunarodno priznate Berlinskim kongresom 1978. godine, ili na prostorima današnje Crne Gore koji tada još nijesu bili u njenom sastavu.

Razvoj prosvjete na teritoriji stare države Crne Gore bio je intenzivniji u 19. vijeku. Prva gimnazija osnovana je 1880. godine na Cetinju pod nazivom „Knjaževska

* Vidosava Kaščelan, Zavod za školstvo, Podgorica

državna gimnazija”. Niža gimnazija bila je četvororazredna do školske 1885/86. godine, kada je prerasla u klasičnu gimnaziju, da bi od školske 1902/03. godine postala osmorazredna gimnazija pod nazivom „Knjaževska crnogorska velika gimnazija”.

Treba istaći da je u Kotoru, još daleke 1326. godine, postojala Gramatikalna škola koja je imala status srednje škole. Klasična gimnazija u Kotoru osnovana je 1864. godine, na zahtjev Uprave grada, a odlukom Carevinskog vijeća u Beču.

Prije Prvog svjetskog rata u Crnoj Gori su osnovane gimnazije u Pljevljima (1901), Podgorici (1907), Nikšiću (1913) i Beranama (1913). Između dva svjetska rata osnovane su gimnazije u Baru, Bijelom Polju, Danilovgradu, Kolašinu, Ulcinju i Herceg Novom. Nakon Drugog svjetskog rata osnovane su gimnazije u Andrijevici, Budvi, Mojkovcu, Plavu, Plužinama, Rožajama, Tuzima i Žabljaku.

Osnovna karakteristika poratne gimnazije je opterećenost učenika velikim brojem nastavnih predmeta i veoma obimnim nastavnim sadržajima, nedovoljno poštovanje individualnih sklonosti učenika, tako da je 1966. godine došlo do uvođenja usmjerenja u gimnazijama, društveno-jezičkog i prirodno-matematičkog.

Nakon Ustava 1974. godine, došlo je do novih reformi u obrazovanju, kada je uvedeno srednje usmjereno obrazovanje koje je bilo podijeljeno na zajedničke vaspitno-obrazovne osnove (dvije godine) i završnu fazu (dvije godine). Ubrzo su se uočile slabosti novog sistema, pa se sredinom 80-ih godina ponovo uvode gimnazijska usmjerenja, društveno-jezički i prirodno-matematički smjer. U gimnaziji „Slobodan Škerović” u Podgorici se realizuju nastavni planovi i programi Matematičke gimnazije i Filološke gimnazije od 1994/95. godine do prelaska na koncept opšte gimnazije 2006/07. godine.

Početkom 2000. godine počinju intenzivne aktivnosti na promjenama u ukupnom sistemu obrazovanja, sa ciljem unapređenja postojećeg sistema i njegovog približavanja standardima obrazovnih sistema razvijenih evropskih zemalja. Kao rezultat dvogodišnjeg rada Savjeta za promjene u obrazovanju i komisija po nivoima obrazovanja na kreiranju novog koncepta predškolskog vaspitanja i obrazovanja, osnovne škole, gimnazije, srednje-stručnog obrazovanja i obrazovanja odraslih, nastala je Knjiga promjena kao strateški dokument koji sadrži osnovne pravce daljeg razvoja obrazovanja u Crnoj Gori.

Knjiga promjena bazirana je na analizi postojećeg stanja u našem obrazovnom sistemu, na uočavanju slabosti koje treba otkloniti, poređenju sa sistemima razvijenih evropskih zemalja, da bi se nakon toga kreirala reformska rješenja sa ciljem očuvanja tradicionalnih vrijednosti našeg sistema obrazovanja i društva u cjelini, ali i na uključivanju prepoznatljivih rješenja evropskih sistema obrazovanja u naš sistem, što ga približava po kvalitetu i prohodnosti evropskim standardima u obrazovanju.

Na osnovu Knjige promjena kreirani su zakoni po nivoima obrazovanja i Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju. Zatim je Nacionalni savjet za nastavne planove i programe uz komisije po nivoima obrazovanja i komisije za izradu novih nastavnih programa, kreirao metodološke osnove za obnovu nastavnih planova i programa, usvojio nove nastavne planove i programe i stvorio osnovu za dalju implementaciju reforme obrazovanja u praksi. Konkretniji pravci razvoja nastavnog plana opšte gimnazije i pojedinih nastavnih programa dati su Osnovama za obnovu nastavnih

planova i programa gimnazije. Danas u Crnoj Gori rade 23 škole sa novim gimnazijskim programima, od toga je 12 gimnazija, od kojih su dvije privatne, i 11 mješovitih škola u kojima se organizuju gimnazijska odjeljenja. Ove školske godine u gimnazijama se školuje 9838 učenika od ukupne srednjoškolske populacije 31332 učenika. Nastava se realizuje na crnogorskom i albanskom jeziku. U gimnazijama radi 896 nastavnika.

3. 2. CILJEVI PROMJENA U GIMNAZIJSKOM OBRAZOVANJU

Istraživanja i analize koje su rađene sa ciljem uočavanja slabosti postojećeg sistema gimnazijskog obrazovanja upućivali su na:

- preobimne nastavne programe u kojima nema dovoljno prostora za uvažavanje individualnih sposobnosti učenika;
- nedovoljnu saradnju učenika i nastavnika u procesu nastave, dominantno frontalni oblik rada koji ne uključuje dovoljno učenike u proces nastave/učenja;
- mala postignuća u učenju na samom času, što rezultira velikim brojem privatnih časova, neadekvatne udžbenike i uslove rada, neaktuelnost pojedinih nastavnih sadržaja;
- nemogućnost objektivnijeg upoređivanja kriterijuma ocjenjivanja, kao i postignuća u učenju na školskom, nacionalnom i međunarodnom nivou, nedovoljno praćenje savremenih tokova u obrazovanju i uključenost predmeta i tema koje su dio savremenih kretanja i stalnih promjena u sistem obrazovanja.

Ova i druga zapažanja o postojećem sistemu gimnazijskog obrazovanja, kao i poređenja sa gimnazijama u Evropi, dovela su do redefinisivanja ciljeva i principa gimnazijskog obrazovanja i kreiranja koncepta opšte gimnazije. Polazeći od opštih principa promjena u obrazovanju, a to su decentralizacija ukupnog sistema obrazovanja, jednake mogućnosti za sve, izbor u skladu sa individualnim mogućnostima, uvođenje evropskih standarda, primjena sistema kvaliteta, razvoj ljudskih resursa, permanentno obrazovanje, fleksibilnost, prohodnost, usklađenost programa sa nivoom obrazovanja, interkulturalnost i postupnost uvođenja promjena koje se odnose na sve nivoe obrazovanja pa i gimnazijsko, postavljeni su i posebni principi koji za gimnazije imaju poseban značaj. U prvom redu, to su principi jedinstva nauke, poznavanja i poštovanja različitih kultura, mogućnosti izbora i podsticanja darovitih, princip prohodnosti.

Osnovni ciljevi gimnazijskog obrazovanja su sticanje znanja, vještina i sposobnosti neophodnih za nastavak školovanja, postizanje nivoa međunarodno uporedivog znanja, razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja i prosuđivanja, razvijanje sposobnosti komunikacije i timskog rada, razvijanje sposobnosti za život u pluralističkom društvu, razvijanje odgovornosti prema sebi i drugima, podsticanje razumijevanja, tolerancije i uvažavanja među svim ljudima.

Takođe, reforma gimnazije imala je za cilj i:

- povećanje kvaliteta i trajnosti znanja (izostavljanje manje značajnih i zastarjelih sadržaja, veće povezivanje nastavnih sadržaja, posebno među srodnim naukama);

- uvođenje različitih oblika pedagoške komunikacije i aktivnih metoda rada (učenje kako se uči i dr.);
- postavljanje ciljnog i otvorenog kurikuluma orijentisanog na standarde znanja (jasno definisani standardi znanja za svaki nastavni predmet, izbornost u nastavi, autonomija škole i nastavnika da kreiraju jedan dio nastavnih sadržaja, izbor metoda rada i dr.);
- primjenu sistema kvaliteta i uvođenje evropskih standarda (novi koncept polaganja maturalnog ispita, eksterno ocjenjivanje postignuća nastave/učenja, poređenje programa, načina njihove realizacije i postignutih rezultata u nastavi sa drugim zemljama i dr.);
- obezbjeđenje uslova za veći individualni razvoj učenika u skladu sa njihovim mogućnostima (izborni predmeti, izborni sadržaji, otvorenost programa, izbor metoda rada, veće uključivanje učenika u proces nastave/učenja, izučavanje pojedinih predmeta na dva nivoa i dr.).

Komisije koje su kreirale nastavne programe pojedinih predmeta vodile su se navedenim načelima, kao i potrebom prelaska sa nastavno-lekcijskog na nastavno-ciljno i procesno-razvojno planiranje i uopšte potrebu većeg pomjeranja čitavog procesa učenja/nastave ka očekivanim ishodima i standardima obrazovanja. To znači da će se i dalje posvećivati dovoljno pažnje određenim sadržajima obrazovanja, ali će se više voditi računa o njihovoj povezanosti sa postavljenim ciljevima i ishodima nastave/učenja koji se žele ostvariti. Drugim riječima, ostavila se veća sloboda u izboru određenih nastavnih sadržaja, što može da zavisi od škole, nastavnika i učenika, ali su ciljevi obrazovanja u smislu razvoja određenih kompetencija učenika jasno postavljeni (pismenost na maternjem jeziku, pismenost na stranom jeziku, matematička pismenost i dr.).

Prilikom kreiranja novih nastavnih programa postavljeni su sljedeći zahtjevi:

- rasteretiti postojeće nastavne planove i programe izostavljanjem suvišnih i neaktuelnih sadržaja;
- bazirati se na ključna znanja koja imaju dalju visoku transfernu vrijednost i osnova su za dalje učenje i djelovanje u životu;
- obezbijediti veću unutrašnju koherentnost programa i povezanost kako unutar pojedinih programa tako i sa drugim programima u cilju povezivanja znanja i stvaranja cjelovitog pogleda na stručna, naučna, kulturna i druga dostignuća;
- uskladiti programe sa uzrasnim, psihološkim, socijalnim i drugim individualnim karakteristikama učenika, uvesti različite metode i aktivnosti koje će pospješiti misaone aktivnosti učenika, unaprijediti njihove sposobnosti samostalnog sticanja znanja i istraživanja, kao i afirmaciju životnog iskustva učenika u procesu usvajanja novih znanja, ali i povezivanjem novih znanja stečenih u školi sa životnim i svakodnevnim iskustvom.

3. 3. KONCEPT OPŠTE GIMNAZIJE

Knjigom promjena zasnovan je novi koncept opšte gimnazije, u kome je dio programa posvećen opšteobrazovnom jezgri, a dio izbornim predmetima. Izbornost u

nastavnom planu je na neki način zamjena za dotadašnja usmjerenja. Učenik sa šire liste izbornih predmeta koje nudi škola bira određene predmete koji su u skladu sa njegovim interesovanjima i daljom profesionalnom orijentacijom. Predviđeno je da se izbornim predmetima pokriju sve oblasti i tako se zadovolje interesovanja učenika za različite nastavne oblasti i predmete. Takođe, izborni predmeti su u funkciji dopune maturalnih standarda za predmete koji nastavnim planom ne ispunjavaju broj časova neophodnih da bi se taj predmet polagao na maturalnom ispitu. Predviđeno je da se nastava iz pojedinih predmeta može organizovati na dva nivoa, standardnom i višem.

Takođe, u školama u kojima za to postoje mogućnosti mogu se organizovati odjeljenja klasične gimnazije uz prethodnu saglasnost Ministarstva prosvjete i nauke. Otvorena je i mogućnost osnivanja stručnih gimnazija, po uzoru na neke evropske sisteme, ali je ova vrsta gimnazija dopunama Zakona o gimnazijama („Sl. list RCG”, br 64/02. i 49/07) izostavljena.

Nastava se u gimnazijama izvodi na službenom jeziku, kao i dvojezično u sredinama sa većinskim albanskim stanovništvom. Gimnazije mogu organizovati nastavu na stranom jeziku uz prethodnu saglasnost Ministarstva prosvjete i nauke.

Nastavni plan opšte gimnazije obuhvata obavezne četvorogodišnje predmete, obavezne predmete, izborne predmete i obavezne izborne sadržaje. Broj izbornih predmeta od prvog do četvrtog razreda gimnazije se povećava po godinama učenja i u prvom i drugom razredu na izborne predmete idu po tri časa sedmično, u trećem razredu šest časova sedmično i u četvrtom razredu osam časova.

U okviru pojedinih nastavnih predmeta ostavljen je broj neraspoređenih časova koji su prepušteni školi, odnosno nastavnicima da ih zajedno sa učenicima osmisle i realizuju, poštujući na taj način veću autonomiju škole i nastavnika, stvarajući otvoren i fleksibilan nastavni plan i program koji treba više da uvažava specifičnosti pojedinih sredina, škola, kao i same individualne sklonosti i interesovanja učenika.

Knjigom promjena predviđene su izmjene u sadržaju i načinu organizacije maturalnog ispita. Na maturalnom ispitu učenici polažu obavezne i izborne predmete. Za polaganje maturalnog ispita neophodni su maturalni ispitni katalozi koji određuju obim gradiva, jasno postavljene ciljeve i standarde znanja bazirane na predmetnim katalozima znanja, načine vrednovanja i ocjenjivanja. U polaganje maturalnog ispita uključuju se eksterni ispitivači. Eksterno organizovana matura treba učenicima da obezbijedi direktan upis na univerzitet. Ove i druge promjene u konceptu i organizaciji nastave date u Knjizi promjena pravno su oblikovane u posebnom Zakonu o gimnazijama. Na daljoj razradi koncepta opšte gimnazije radio je Savjet za nastavne planove i programe i Komisija za gimnaziju (unutar Savjeta postojale su komisije za svaki nivo obrazovanja), koji su usvojili Nastavni plan opšte gimnazije u oktobru 2003. godine, dok je isti dokument usvojio Savjet za opšte obrazovanje 2005. godine sa određenim izmjenama. Ovaj dokument, pored uvodnih napomena, odlika postojećeg nastavnog plana, komparacije sa drugim zemljama, opisa i tabelarnog pregleda novog plana opšte gimnazije, sadrži opise o nivoima nastave, sadržaj maturalnog ispita i predlog kako dopuniti maturalni standard za one predmete za koje se u

toku redovnog školovanja ne postiže taj standard, kao i predlog gimnazije na albanskom jeziku.

Savjet za nastavne planove i programe, komisije po pojedinim nivoima obrazovanja i novoformirane predmetne komisije radile su do osnivanja novih institucija u obrazovanju, Zavoda za školstvo, Centra za stručno obrazovanje, nešto kasnije formiranog Ispitnog centra, kao i novih tijela Savjeta za opšte obrazovanje, Savjeta za obrazovanje odraslih, Savjeta za stručno obrazovanje. Dalji rad na sprovođenju koncepta opšte gimnazije u praksi i rad na njegovim promjenama i dopunama preuzeli su Zavod za školstvo i Savjet za opšte obrazovanje, kao i Ministarstvo prosvjete i nauke. Savjet za opšte obrazovanje usvojio je 2008. godine dopune Nastavnog plana opšte gimnazije koje su se odnosile na sadržaj i organizaciju maturalnog ispita. Takođe, Ministarstvo prosvjete i nauke donijelo je 2009. godine bliža uputstva o načinu sprovođenja maturalnog ispita u vidu Pravilnika.

U nastavnom planu opšte gimnazije obavezni četvorogodišnji predmeti su maternji jezik i književnost, službeni jezik kao nematernji za gimnaziju na albanskom jeziku, prvi strani jezik, matematika, istorija i fizičko vaspitanje. Obavezni trogodišnji predmeti su fizika, hemija i biologija. Obavezni dvogodišnji predmet je geografija, a obavezni jednogodišnji predmeti su informatika, muzička umjetnost, likovna umjetnost, psihologija, latinski jezik, sociologija i filozofija. Ukupan sedmični fond časova je u prvom razredu 31, u drugom razredu 31, u trećem 31 i u četvrtom 30 časova. Tome treba dodati i obavezne izborne sadržaje, po dva časa sedmično u prva tri razreda gimnazije i jedan čas u četvrtom razredu. Obavezni izborni sadržaji odnose se na svakog nastavnika i učenika, odnosno dva časa neposrednog rada sa učenicima od strane nastavnika pored redovne norme časova, i još dva časa za razne aktivnosti učenika u okviru vannastavnih aktivnosti, sekcija, klubova, istraživanja i sl.

Kao što je rečeno, izborni predmeti se uvode od prvog razreda gimnazije i kroz njih učenici dopunjavaju svoja znanja iz oblasti za koje su posebno zainteresovani, za koje imaju afiniteta, takođe kroz izborne predmete dopunjuju maturalni standard. Lista izbornih predmeta je otvorena, kroz nju se ogleda otvorenost i fleksibilnost nastavnog plana, otvorena je za nove aktuelne predmete, za predmete koji su od posebnog značaja za pojedine lokalne sredine, može se mijenjati i dopunjavati na predlog uprava škola, savjeta roditelja, učeničkih organizacija, nastavnika, lokalne uprave i drugo. Da bi neki program bio stavljen na listu obaveznih izbornih predmeta, neophodno je da zadovolji određene kriterijume u pogledu metodologije izrade programa i njegovog kvaliteta, kao i da bude usvojen od strane Savjeta za opšte obrazovanje. Tako u školskoj 2009/10. godini postoji 36 izbornih predmeta, od kojih su 12 u funkciji dopune maturalnog standarda.

Gimnazijsko školovanje učenik završava maturalnim ispitom koji je eksternog tipa. Na maturalnom ispitu učenik obavezno polaže maternji jezik i književnost, matematiku ili prvi strani jezik i dva predmeta po izboru za koje je definisan maturalni standard u nastavnom planu opšte gimnazije. Ukoliko učenik izabere i matematiku i prvi strani jezik, onda bira samo još jedan predmet po izboru iz obaveznog dijela nastavnog plana, odnosno predmeta za koje je definisan maturalni standard.

Prema Pravilniku o polaganju maturalnog ispita, on je u potpunosti eksternog tipa, ne ostavlja se jedan dio usmenog ispita školama, što je bilo predviđeno prvobitnim konceptom datim u Knjizi promjena i Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa gimnazije. Imajući u vidu specifičnosti određenih predmeta, kao i određene slabe strane same eksterne provjere znanja (ne mogu se provjeriti sva znanja iz nastavnog programa, „drilovanje” učenika za ispit, mogućnost provjere kreativnosti učenika, trema i strah učenika i dr.), treba sagledati i mogućnost usmene provjere znanja na maturalnom ispitu. Takođe, u pogledu sadržaja maturalnog ispita, u cilju njegove komparabilnosti sa maturalnim ispitima zemalja iz okruženja i šire, treba razmotriti mogućnost da obavezan dio ispita sadrži maternji jezik i književnost, matematiku i prvi strani jezik.

Plan opšte gimnazije na albanskom jeziku sadrži obavezno izučavanje službenog jezika kao nematernjeg u trajanju od dva časa sedmično u toku sve četiri godine školovanja.

Konceptom gimnazije i Zakonom o gimnaziji predviđena je horizontalna prohodnost sistema, što znači da učenik može pod određenim uslovima da pređe iz jedne vrste gimnazije u drugu, odnosno u stručnu školu. Takođe, predviđeno je brže napredovanje nadarenih učenika, na način što nastavničko vijeće škole određuje kraći rok ovim učenicima za izvršavanje obaveza iz obrazovnog programa. U gimnaziji se mogu obrazovati lica sa posebnim obrazovnim potrebama. Obrazovanje odraslih lica u gimnazijama predviđeno je samim konceptom opšte gimnazije i zakonskom regulativom. Posebno se uvodi maturalni tečaj kao oblik pomoći učenicima koji nijesu završili gimnaziju u redovnom roku, ali i učenicima koji su završili stručnu školu a koji žele da polože gimnazijsku maturu i time steknu pravo da se upišu na univerzitet pod jednakim uslovima kao i svršeni gimnazijalci.

Novi koncept opšte gimnazije podrazumijeva drugačiju ulogu i nastavnika i učenika, veću saradnju sa lokalnom sredinom, roditeljima, nevladinim organizacijama i drugo. U fazi implementacije novog nastavnog plana gimnazije planirane su brojne aktivnosti, u prvom redu obuke nastavnika za razumijevanje i primjenu u praksi predloženih promjena u obrazovanju, poštovanje savremenih principa nastave/učenja, traženje novih strategija učenja koje će razviti kreativnost učenika i njihov ukupan razvoj saglasno njihovim mogućnostima. Takođe, neophodno je opremanje škola novim nastavnim sredstvima, uvođenje informacione tehnologije, kreiranje novih udžbenika i dr.

3. 4. IMPLEMENTACIJA KONCEPTA OPŠTE GIMNAZIJE

Primjena novog nastavnog plana opšte gimnazije počela je školske 2006/07. godine u svim gimnazijama u Crnoj Gori. Prethodno nije sprovedena eksperimentalna primjena plana, kako je najavljivano i planirano.

Da bi primjena novog nastavnog plana i programa bila uspješna, blagovremeno se počelo sa obukom nastavnika. Nastavnici koji su prvi počeli sa realizacijom novih nastavnih programa uključeni su u edukaciju preko bazičnih seminara koji su se odnosili na upoznavanje sa novim nastavnim planom opšte gimnazije, sa osnov-

nim ciljevima i principima promjena u gimnazijskom obrazovanju, sa strukturom novih nastavnih programa, ciljnim planiranjem nastave, novom strukturom i organizacijom maturalnog ispita, novom ulogom nastavnika i učenika u procesu obrazovanja, aktivnim metodama rada koje omogućavaju veće angažovanje učenika u nastavnom procesu i napuštanje tradicionalnog modela nastave tipa eks katedra, drugačije praćenje i vrednovanje postignuća učenika, bazirano u prvom redu na standardima znanja i dr.

Dati ciljevi obuke realizovani su kroz module: promjene u gimnaziji i novi nastavni programi; metode rada u nastavi; procjenjivanje i ocjenjivanje u nastavi. Ovi moduli obuke akreditovani su u Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika koji svake godine izdaje Zavod za školstvo. Bazičnu obuku koju čine pomenuti moduli do sada je prošlo 300 nastavnika gimnazija.

U toku 2009. godine realizovan je modul „Primjena koncepta opšte gimnazije – dosadašnja iskustva”. Cilj ovog modula obuke je bio da se u neposrednom radu sa nastavničkim kolektivima u školi sagledaju dosadašnja iskustva u realizaciji koncepta opšte gimnazije, da se afirmišu dobra iskustva, ali uoče i slabosti, takođe, da se svi nastavnici uključe u proces obuke i profesionalni razvoj na nivou škole, kao i da se ohrabri lični profesionalni razvoj nastavnika, razmijene iskustva i uoče načini poboljšanja ukupnog procesa nastave/učenja. Ovaj modul obuke prošlo je 630 nastavnika, što čini približno 70% ukupne populacije nastavnika u gimnazijama.

Prva tri modula obuke realizovana su po aktivima profesora iste struke u gimnazijama. Ovakva organizacija je bila višestruko korisna budući da su se poslije više godina sreli profesori istih struka i imali priliku da iskažu svoje mišljenje o osnovnim promjenama u gimnaziji, o novim nastavnim programima, drugačijem pristupu u kreiranju programa i orijentaciji na ciljno planiranje i ishode znanja, zatim da se upoznaju sa aktivnim metodama rada i potrebom da više uključe učenike u proces nastave/učenja, zatim da uporede kriterijume ocjenjivanja, upoznaju se sa maturalnim ispitnim katalozima i strukturom testa, kao i primjerima zadataka koji će se provjeravati na maturalnom ispitu i dr.

Ovi seminari su otvorili široko polje za rad i upoznavanje sa filozofijom promjena u obrazovanju. Međutim, veoma je važna dalja diseminacija ovih modula obuke na nivou stručnih aktiva u školi i uključivanje svih nastavnika u ovaj proces, a što se očekuje u prvom redu od nastavnika koji su pohađali seminare jeste da prenesu svoja znanja i iskustva stečena na seminarima na ostale nastavnike. Kroz interaktivne radionice na seminarima, razne diskusije i upoređivanje iskustava najbolje se uči, odnosno uočava potreba za promjenama u vlastitom radu ili radu drugih. Najbolji primjer za to je da su isti rad učenika nastavnici određenog aktiva ocjenjivali ocjenama od 1 do 5, što je najbolji pokazatelj koliko se nastavnici iste struke razlikuju u praksi kada je u pitanju ova vrlo osjetljiva materija, da ne govorimo o tome koliko se nastavnici različitih struka razlikuju u kriterijumima.

Posljednji modul obuke „Primjena koncepta opšte gimnazije – dosadašnja iskustva” imao je za cilj da pokaže i koliko su se nastavnici promijenili u praksi, da li je taj proces promjena uopšte počeo, da li je bolja komunikacija unutar kolektiva i raz-

mjena iskustava, koje su pozitivne promjene u radu sa učenicima, kao i da nastavnici iznesu svoja mišljenja o dosadašnjem toku reforme.

Većina nastavnika u gimnazijama u Crnoj Gori smatra da je reforma donijela puno novina. U prvom redu smatraju pozitivnim veću slobodu i autonomiju koju su dobili škola i nastavnici, zatim izbornost u nastavi, kako izborne predmete u nastavnom planu tako izbornost u predmetnim programima, odnosno otvorenost nastavnih programa. Takođe, smatraju veoma pozitivnim uvođenje drugačijih metoda rada koji smanjuju klasičan način rada eks katedra, omogućuju bolju komunikaciju sa učenicima, kreativnost, timski rad, bolju saradnju i dr. Eksterna matura je značajna novina, smatraju je veoma pozitivnom, ali jedan broj nastavnika izražava bojazan da li će uspjeti da na odgovarajući način pripremi učenike za polaganje prve eksterne mature koja bi trebalo da se održi 2010. godine.

Kao slabe strane reforme gimnazije nastavnici ističu da su nastavni programi još uvijek preobimni i da se ne mogu na kvalitetan način realizovati u predviđenom vremenu. Takođe, slabosti su i brojnost učenika u odjeljenju, nedovoljna opremljenost kabineta, posebno za prirodne nauke, ponekad i nedostatak osnovnih nastavnih sredstava. Ističu i nedovoljnu ponudu izbornih predmeta, imajući u vidu sve nastavne oblasti, kao i ponekad lošu organizaciju izborne nastave. Po njihovom mišljenju, reforma zahtijeva veliku angažovanost profesora i njihov entuzijazam, a pri tom je njihov materijalni i društveni položaj dosta loš i dr.

Što se tiče ICT opreme, sve škole u Crnoj Gori opremljene su računarima i taj odnos iznosi 1 računar na 15 učenika. Sve gimnazije i mješovite škole u kojima se realizuju gimnazijski programi su opremljene računarima, svaka gimnazija ima jednu ili više računarskih učionica. Računari se uglavnom koriste za realizaciju nastave informatike i izbornih predmeta iz ove oblasti, dok se nedovoljno ili skoro uopšte ne koristi ICT tehnologija za realizaciju nastave iz drugih nastavnih predmeta i oblasti.

Za sve obavezne predmete u opštoj gimnaziji urađeni su udžbenici. Nastavnici imaju podijeljeno mišljenje o njima, neke smatraju veoma kvalitetnim i savremenim, dok neki sadrže veliki broj informacija i svojom strukturom upućuju na klasičan način rada. Takođe, ističu kao nedostatak i činjenicu da za izborne predmete nedostaju udžbenici.

Međutim, ova zapažanja nastavnika upućuju i na činjenicu da se udžbenici često koriste na klasičan način kao gotovo jedini izvor informacija, da nastavnici malo traže druge izvore znanja, pa samim tim i malo upućuju učenike da samostalno dolaze do informacija koristeći različite izvore, da samostalno obrađuju informacije i istražuju.

Evaluacije seminara pokazuju da su nastavnici veoma zadovoljni njihovom organizacijom, sadržajem i načinom vođenja, takođe da im veoma pomažu u daljem radu prilikom planiranja, pripremanja i realizacije nastave.

Reforma je proces, može se reći da je on započeo u našim školama, da teče, ali do cilja koji je postavljen i ka kojem se zajedno krećemo treba još puno aktivnosti i zajedničkog rada kako samih škola tako i nadležnih institucija i nadležnog ministarstva i drugih partnera u nastavnom procesu. Stiče se utisak da nastavnici, iako prepoznaju fleksibilnost programa, njegovu otvorenost i mogućnost planiranja različiti-

tih izbornih tema, tu mogućnost još uvijek ne koriste dovoljno i časove predviđene za izborne teme uglavnom koriste za produbljivanje postojećih znanja ili njihovu sistematizaciju.

Takođe, u školama se još uvijek ne organizuju obavezni izborni sadržaji na način kako je konceptom postavljeno. Istina, jedan broj nastavnika planira i realizuje obavezne izborne sadržaje. U nekim školama imamo lijepu praksu organizacije ovih sadržaja u okviru više aktiva nastavnika, što i jeste jedna od intencija reforme i holističkog pristupa u nastavi. Takođe, nastavnici se dosta čvrsto drže onoga što piše u nastavnim programima i udžbenicima, iako imaju mogućnost prilagođavanja sadržaja i njihovog izbora zavisno od postavljenih ciljeva i individualnih mogućnosti učenika.

Kod organizacije izbornih predmeta uočavaju se određene slabosti. Lista izbornih predmeta, iako sadrži veliki broj predmeta, ne pokriva u dovoljnoj mjeri sve oblasti interesovanja učenika, na primjer veoma je mali broj izbornih predmeta iz matematike i prirodnih nauka, ponekad učenici ne mogu da izaberu željeni predmet na maturi jer se ne prijavi dovoljan broj učenika da bi se formirala obrazovna grupa, često se u školi forsiraju predmeti koje predaju nastavnici koji ostaju bez norme časova. Nedostatak prostora u školi i drugi razlozi takođe utiču da koncepcija izbornih predmeta, iako se svi slažu da je veoma dobra, u praksi ne funkcioniše na najbolji način.

U toku posljednjeg modula obuke bili smo u prilici da skoro u svakoj gimnaziji u Crnoj Gori vidimo jedan ili više snimljenih časova na kojima se primjenjuju aktivne metode rada, koji su dobro organizovani i vođeni, na kojima su učenici aktivni, saraduju u grupi, iznose svoja mišljenja, što je značajan pomak i promjena u odnosu na ranije stanje u kojem je dominirala frontalna nastava. Takođe, većina gimnazija već je kreirala planove profesionalnog razvoja na nivou škole, ostale su u toku izrade ovih programa u kojima su prepoznale potrebe za daljim profesionalnim razvojem i obukom i planirale aktivnosti na nivou škole koje su u funkciji realizacije postavljenih ciljeva.

Aktivni nastavnika treba više da saraduju, analiziraju sva ključna pitanja nastave/učenja, posebno je potrebno da se pronađu načini veće primjene interdisciplinarnog pristupa u nastavi i razviju korelacije u nastavnim programima. Planiranje nastave je ciljno i većina nastavnika se priprema za nastavu na način da više pažnje posvećuje aktivnostima učenika na času.

Uspostavljaju se različiti oblici saradnje sa lokalnom sredinom, savjetima roditelja, jedan broj gimnazija uspostavlja regionalnu i međunarodnu saradnju. Tako su u maju 2009. godine učenici gimnazije „Panto Mališić” iz Berana bili u posjeti gimnaziji u Vedelu, Njemačka.

Način na koji se rukovodi školama postaje sve više demokratski uz uvažavanje stavova učenika i stvaranje različitih mogućnosti da aktivno učestvuju u životu škole. Stvaranje demokratskog ambijenta u školi, izgradnja bolje komunikacije i odnosa povjerenja i saradnje između učenika, nastavnika i ostalih učesnika nastavnog procesa zahtijeva vrijeme, jer to je proces koji treba stalno podržavati. Ove i druge činjenice upućuju na to da nastavnici i škola u cjelini sve više prihvataju i podržavaju promjene u gimnazijskom obrazovanju.

U cilju pripreme maturalnog ispita, pored seminara o procjenjivanju i ocjenjivanju u nastavi, na kojima su predstavnici Ispitnog centra predstavili ispitne kataloge za pojedine predmete, rađena su dva pilot testiranja od strane Ispitnog centra u cilju ispitivanja same procedure maturalnog ispita i pripreme učenika i nastavnika za uspješnu realizaciju maturalnog ispita. Zanimljivo je istaći prosječna postignuća učenika iz nekih predmeta na pilot maturi: maternji jezik i književnost na prvom testiranju 40,09%, na drugom 45,14%; matematika na prvom testiranju 17,73%, na drugom 27,96%; engleski jezik na prvom testiranju 46,33%, na drugom 53,57%; biologija na prvom testiranju 34,82%, na drugom 30,77% i istorija na prvom testiranju 46,04%, na drugom testiranju 33,62%.

Rezultati sa pilot mature ukazuju na skromna postignuća učenika, posebno iz nekih predmeta, što upućuje i na traženje uzroka ovakvih rezultata. Zapažanja nastavnika da nastavni plan opšte gimnazije sadrži veliki broj obaveznih predmeta, kao i da su nastavni programi još uvijek preobimni i činjenica da se u nastavi još uvijek velika pažnja poklanja sadržajima, a ne ciljevima i funkcionalnim znanjima primjenljivim u praksi, svakako su glavni uzroci nedovoljnih postignuća učenika na pilot maturi.

Da bi realizacija koncepta opšte gimnazije bila uspješnija, neophodno je dalje raditi na obuci nastavnika i njihovom profesionalnom razvoju, stalnoj komunikaciji sa školama od strane nadležnih institucija u cilju njihove veće podrške školama za ostvarivanje ciljeva reforme, analizirati nastavne programe i ostvarene rezultate u nastavi i shodno tome preduzimati mjere za njihovu korekciju.

3. 5. GIMNAZIJE U EVROPSKIM ZEMLJAMA

Obrazovanje nakon obaveznog školovanja, u svim sistemima obrazovanja, bez obzira na njegovu unutrašnju strukturu u pojedinim državama, po pravilu, čine dva dijela međusobno više ili manje povezana. Prvi dio su opšteobrazovne srednje škole, koje pripremaju mlade za dalje školovanje, drugi dio čini stručno obrazovanje.

Drugi tip opšteobrazovnih srednjih škola čine profesionalne ili stručne gimnazije koje pored opšteobrazovnog sadržaja imaju određena stručna područja koja omogućavaju prelaz na pojedine vrste i smjerove visokoškolskih ustanova, ali ne daju formalno stručno obrazovanje i ne pripremaju mlade neposredno za rad.

Školski sistemi evropskih zemalja su dinamični i mijenjaju se. Nužnost promjena proizilazi iz:

- društvenih promjena (značaj obrazovanja za izgradnju društvene kohezije i vrijednosti, potreba za cjeloživotnim učenjem, kompleksnost društvenog života);
- ekonomskih faktora (potrebe tržišta rada, tehnološki razvoj, potreba za novim znanjima);
- humanističkih razloga (poštovanje ljudskih prava i sloboda, sposobnost samo-refleksije, aktivna uključenost pojedinca u društvene procese, autonomnost i individualne potrebe pojedinca, izgradnja građanskog društva).

Evropski gimnazijski sistemi su različiti, ali se mogu odrediti neke zajedničke težnje i ciljevi:

– oblikovani su nacionalni kurikulumi i standardi znanja za pojedine nivoe školovanja;

– obrazovni programi su obično oblikovani iz tri dijela: nacionalnog programa koji je obavezan i propisan od strane države, izbornog programa i potpuno slobodnog izbora učenika; odnos između navedenih djelova nastavnog programa mijenja se po razredima i to tako da je najviše izbornog dijela u završnom razredu;

– u najvećem broju država srednje opšte obrazovanje se završava eksternom maturom;

– obrazovanje se temelji na ishodima znanja i razvoju ključnih kompetencija (pismenost na maternjem jeziku, pismenost na stranom jeziku, matematička pismenost i dr.).

U Evropi postoje različiti modeli organizacije srednjeg opšteg obrazovanja, odnosno gimnazija. Srednje opšte obrazovanje uglavnom traje tri godine i pohađaju ga učenici uzrasta od 15 ili 16 godina starosti. Prethodno osnovno i niže srednje opšte obrazovanje traje 4, odnosno 5 godina, tj. ukupno 9 godina.

Gimnazijsko obrazovanje u zemljama Zapadne Evrope organizovano je različito, tako da u nekim zemljama postoje različite vrste gimnazija, u nekim različita usmjerenja u okviru jedne gimnazije, u nekim sistem izbornih predmeta unutar jednog tipa gimnazije, ili pak različiti izborni predmeti unutar pojedinih usmjerenja u određenoj gimnaziji.

U zemljama Istočne Evrope drugačije je strukturirano srednje opšte obrazovanje. Obično traje 4 godine i nastavlja se nakon osnovne škole koja u najvećem broju zemalja traje 9 godina. Ovdje spadaju i gimnazije u državama nastalim na tlu bivše Jugoslavije.

U Sloveniji postoji opšta gimnazija u kojoj se uvode različiti izborni predmeti čiji broj raste progresivno sa godinama školovanja, postoje stručne gimnazije, umjetničke, sportske, kao i evropski program gimnazije koji se završava međunarodnom maturom. Nastavni plan opšte i stručnih gimnazija je u pogledu obaveznih nastavnih predmeta skoro identičan, a specifičnost različitih vrsta gimnazija postiže se kroz različite izborne predmete koji se prilagođavaju tipu gimnazije.

U Hrvatskoj postoji pet vrsta gimnazija: opšta, jezička, klasična, prirodno-matematička i prirodoslovna gimnazija. Postoji međunarodni program International Baccalaureate, koji je opšteobrazovni program koji u dvije cjeline obuhvata cjelokupnu srednju školu u trajanju od četiri godine – Middle Years Programme, koji se ostvaruje u prvom i drugom razredu i Diploma Programme, koji se ostvaruje u trećem i četvrtom razredu, a poznat je pod nazivom međunarodna matura.

U Srbiji učenici se od prvog razreda opredjeljuju za opšti, društveno-jezički ili prirodno-matematički smjer gimnazije. Trenutno se intenzivnije radi na promjenama u gimnaziji i uvođenju evropskih standarda i eksterne mature.

Nezavisno od vrste gimnazija u evropskim zemljama i usmjerenja koja postoje unutar njih, nastavni programi su ciljno orijentisani, bazirani na standardima znanja koje učenik treba da postigne iz određenog predmeta u toku školovanja. Takođe, ispitni katalozi počivaju na datim standardima znanja uz jasno obrazloženje o vrsti

i složenosti zadataka i kriterijumima ocjenjivanja. Ovo je način da se učenik dobro informiše o zahtjevima koje treba ispuniti da bi završio ovu vrstu škole.

Zemlje koje su prije nas počele sa promjenama u gimnazijskom obrazovanju, Slovenija, na primjer, nijesu bitnije mijenjale svoje koncepte gimnazija u proteklom periodu. Takođe, struktura i organizacija maturalnog ispita ostala je ista. Ono na čemu se više radi je otvaranje prostora za nove izborne predmete i otvaranje samih nastavnih programa sa ciljem da se u njima ostavi više prostora za kreiranje jednog broja izbornih tema od strane nastavnika i učenika.

3. 5. 1. ORGANIZACIJA I SADRŽAJ MATURSKOG ISPITA

U skoro svim državama regiona i Evrope, srednje opšte odnosno gimnazijsko obrazovanje se završava maturalnim ispitom koji je eksternog tipa. Eksterno organizovanje maturalnog ispita vrši se od strane posebnih državnih institucija formiranih sa ciljem sprovođenja eksternih ispita na različitim nivoima školovanja, kao i raznih nacionalnih i drugih testiranja.

Eksterna provjera postignuća učenika, posebno eksterna matura, danas je postala standard u razvijenim evropskim državama, ali i u svijetu. Međutim, stepen eksternosti na maturalnom ispitu je različit, tako da imamo primjere potpune eksternosti, kao što je to trenutno predloženo u Crnoj Gori, ali i primjere da se maturalni ispit u najvećem dijelu (npr. 80%) obavlja eksterno, a da drugi dio (20%) predstavlja usmenu provjeru postignuća na nivou škole (Slovenija). U Makedoniji takođe postoji dio usmenog ispita na maturalnom ispitu koji sprovodi škola.

Što se tiče sadržaja maturalnog ispita, i on je različit.

Slovenija ima opštu maturu koja obuhvata pet predmeta, a sastoji se od obaveznog i izbornog dijela. U sklopu obaveznih predmeta učenik polaže slovenački jezik, matematiku i strani jezik, a iz izbornog dijela bira dva predmeta sa šire liste obaveznih predmeta iz nastavnog plana. Predviđeno je polaganje na osnovnom i višem nivou za strani jezik i matematiku.

I u Hrvatskoj se matura sastoji od obaveznog i izbornog dijela. Obavezni dio državne mature sastoji se od tri ispita: hrvatskog jezika, matematike i stranog jezika, osim za učenike klasičnih gimnazija i učenike škola na jezicima nacionalnih manjina. Učenici klasičnih gimnazija mogu, prema vlastitom izboru, u sklopu obaveznog dijela državne mature polagati ispit iz latinskog ili grčkog jezika. Učenici koji se obrazuju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, u sklopu obaveznog dijela državne mature, uz ispit iz hrvatskog jezika, obavezno polažu ispit iz jezika nacionalne manjine na kojem se školuju, a kao treći ispit iz obaveznog dijela polažu ispit iz matematike ili stranog jezika. Ispite kojima učenik pristupa u sklopu obaveznog dijela državne mature učenik može polagati na osnovnom ili višem nivou. Izborni dio državne mature sastoji se od ispita koje učenik sam odabere. Broj predmeta nije ograničen. Ova mogućnost je otvorena u prvom redu zbog upisne politike na visokoškolske ustanove.

U Finskoj nacionalna matura obuhvata četiri obavezna ispita, maternji jezik je obavezan za sve, učenici mogu birati tri obavezna predmeta između drugog zvanič-

nog jezika, stranog jezika, matematike ili opštih nauka. Opšte nauke obuhvataju znanja iz religije, etike, psihologije, filozofije, istorije, društvenih nauka, fizike, hemije, biologije i geografije. Organizuje se ispit na dva nivoa složenosti iz matematike, drugog državnog jezika i stranog jezika. Nacionalna matura komisija je odgovorna za ukupnu organizaciju ispita.

U Mađarskoj gimnazija traje četiri godine i maturski ispit se sastoji iz najmanje pet ispita. Obavezni dio čine mađarska književnost i gramatika, istorija, matematika i strani jezik. Peti izborni predmet je od značaja za upis na određeni fakultet.

U Litvaniji se matura može polagati na školskom nivou i na nacionalnom nivou. Maturski ispit obuhvata četiri predmeta od kojih je obavezan za sve litvanski jezik, ostali predmeti su izborni.

3. 5. 2. MEĐUNARODNA MATURA

Međunarodna matura je program koji je počeo da se razvija 1968. godine i široko je rasprostranjen. Danas se primjenjuje u velikom broju škola širom svijeta, u 119 zemalja, kao i 10 Ujedinjenih svjetskih koledža.

Međunarodna matura predstavlja dvogodišnji nastavni program i sticanje međunarodne kvalifikacije za upis na univerzitet. Kvalifikacija se stiče polaganjem ispita nakon dvije godine nastave na kraju gimnazijskog obrazovanja.

Međunarodna matura ima za cilj proširivanje internacionalnog obrazovanja i poboljšanje njegovog kvaliteta, obezbjeđivanje mobilnosti učenika/studenata širom svijeta, kao i da se u saradnji sa nacionalnim sistemima obrazovanja radi na sistemu precizno izbalansiranog internacionalnog nastavnog programa.

Međunarodna matura obuhvata šest grupa predmeta: Grupa 1 (jezik koji učenik najbolje zna, maternji jezik), Grupa 2 (strani jezik ili drugi jezik Grupe 1, dat je širok izbor jezika), Grupa 3 (društvene nauke), Grupa 4 (eksperimentalne nauke), Grupa 5 (matematika), Grupa 6 (umjetnost). Svi kandidati pohađaju program teorije znanja (proces mišljenja, učiti kako se uči, korelacija među predmetima) i treba da urade prošireni esej (rad na terenu, u laboratoriji, projekat i sl.), kao i da aktivno učestvuju u programu KAH (kreativnost, akcija, humanitarni rad), koji organizuje škola.

Predmeti koji se izučavaju u okviru međunarodne mature povezani su na koherentan način, izučavaju se na višem i osnovnom nivou složenosti, obezbjeđuju holistički pristup obrazovanju.

Zemlje u okruženju BiH, Hrvatska, Slovenija, Srbija imaju škole sa međunarodnim programima i međunarodnom maturom. Naš koncept opšte gimnazije i mature, kao i Zakon o gimnaziji, omogućava organizaciju međunarodne mature, međutim, do sada se veoma malo uradilo na stvaranju uslova za njenu realizaciju.

3. 6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Promjene u gimnazijskom obrazovanju Crne Gore opravdane su, zasnovane su na analizi postojećih slabosti obrazovnog sistema, ali i prihvatanju određenih evropskih standarda u obrazovanju. Promjene su stalan proces i da bi se on nesmetano od-

vijao neophodno je bilo postaviti dovoljno elastičan sistem gimnazijskog obrazovanja koji može da odgovori na određene potrebe u svakom trenutku.

Postavljeni model opšte gimnazije sa sistemom izbornih predmeta i eksternom maturom je dobar okvir za ovaj nivo obrazovanja koji treba dalje pažljivo dograđivati na način da se u praksi primjenjuje na dosljedan način, da se sistem izbornih predmeta primjenjuje u skladu sa njegovom osnovnom funkcijom da odgovori na posebna interesovanja i afinitete učenika, da se obezbijede adekvatni uslovi u školama i stalno radi na profesionalnom razvoju nastavnika.

U Evropi i svijetu ne postoji jedinstven model gimnazije, ali se može govoriti o zajedničkim ciljevima gimnazijskog obrazovanja u cilju dobijanja holističkih znanja mladih iz različitih oblasti neophodnih za dalje školovanje i za život. Svaka država, u zavisnosti od svojih potreba i procjena, oblikuje model gimnazijskog obrazovanja sa ciljem njegovog unapređenja u pogledu njegove funkcionalnosti i efikasnosti.

U cilju izgradnje uporedivog i kvalitetnog gimnazijskog sistema obrazovanja stvaraju se određeni zajednički standardi i pokazatelji njegovog kvaliteta kao što su eksterna matura, nastavni programi bazirani na ishodima obrazovanja, stvaranje zajedničkog kvalifikacionog okvira za sve nivoe obrazovanja koje počiva na ishodima učenja, i drugo.

Prilikom preduzimanja aktivnosti na poboljšanju našeg sistema obrazovanja neophodno je pored analize trenutnog stanja i njegovog objektivnog sagledavanja pratiti aktivnosti na poboljšanju sistema gimnazijskog obrazovanja u regionu, Evropi i svijetu, te implementirati ona pozitivna iskustva koja doprinose stvaranju funkcionalnijeg i kvalitetnijeg sistema našeg gimnazijskog obrazovanja i povećanju njegove kompetitivnosti.

3. 7. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

1. Postojeći model opšte gimnazije pokazao se u praksi elastičnijim i fleksibilnijim u odnosu na prethodni model gimnazije sa usmjerenjima od prvog razreda i specijalističkih gimnazija. Ovaj model omogućuje da učenici biraju predmete za koje imaju više afiniteta i koji su njihova dalja profesionalna orijentacija. Takođe, on dozvoljava da se na brz i efikasan način uvode novine u obrazovanje.

2. U praksi se pokazuju neke slabosti organizacije izborne nastave, ali se one mogu prevazići boljom organizacijom u školi, stvaranjem boljih uslova za ukupnu realizaciju nastave, povezivanjem sa lokalnom sredinom i drugo. Takođe, različiti izvori nastave i učenja (internet, učenje na daljinu i dr.) pospješuju izbornost u nastavi i doprinose afirmaciji principa individualnosti.

3. Autonomija škole i nastavnika u realizaciji ciljeva nastave/učenja je veoma važna. Treba školama i nastavnicima dati više slobode da kreiraju dio nastavnog plana, odnosno nastavnih programa, nastavne programe treba više otvarati i osposobiti nastavnike da taj dio kurikuluma u praksi realizuju na kreativan način u skladu sa opštim ciljevima nastave/učenja, potrebama pojedinca i škole, kao i lokalne sredine.

4. Neophodno je uvesti izučavanje pojedinih predmeta na dva nivoa, osnovnom i višem, posebno za matematiku i prvi strani jezik, u cilju omogućavanja talentova-

nim učenicima da stiču dublja i kvalitetnija znanja iz određenih oblasti. Ovo je i način da se motivišu učenici za izučavanje matematike i prirodnih nauka, koje su deficitarne, ne samo izučavanjem na višem nivou nekih sadržaja već i njihovom atraktivnošću i načinom organizacije nastave koja pobuđuje znatiželju učenika i njihovu potrebu za istraživanjem. U tom cilju potrebno je povećati broj izbornih predmeta iz matematike i prirodnih nauka i motivisati učenike za njihovo izučavanje.

5. Eksterna matura treba da omogući direktan upis ne samo na naš univerzitet već i na univerzitate u zemljama regiona, Evrope i svijeta. To je moguće samo ako sadržaj maturalnog ispita, njegova organizacija i kvalitet odgovaraju standardima maturalnih ispita tih zemalja. Takođe, neophodno je što prije stvoriti uslove za uvođenje međunarodnog programa i međunarodne mature u naš sistem gimnazijskog obrazovanja. Neophodno je adekvatno vrednovanje maturalnog ispita prilikom upisa na univerzitet.

6. Plan opšte gimnazije treba da bude stalno otvoren za promjene u cilju uvođenja aktuelnih sadržaja, kao i u cilju prilagođavanja nivoa sadržaja i ciljeva nastave individualnim mogućnostima i sposobnostima učenika (nadareni učenici, sportisti, učenici koji imaju određene smetnje u razvoju). Promjene u gimnazijskom obrazovanju u cilju poboljšanja njegovog kvaliteta i efikasnosti treba pažljivo uvoditi na osnovu objektivnih pokazatelja postojećeg stanja, kao i komparacije i uvida u slične sisteme razvijenih zemalja Evrope i svijeta.

7. Neophodno je stalno raditi na poboljšanju nastavnih programa u cilju njihovog rasterećenja i podizanja kvaliteta, posebno jezgra predmeta i znanja koja obezbjeđuju razvijanje sposobnosti i vještina za 21. vijek. Neophodno je insistirati na usvajanju holističkih znanja, razvoju ključnih kompetencija, povezivanju znanja i većoj primjeni u praksi, timskom radu i dr.

8. Potrebno je stalno raditi na obuci i profesionalnom razvoju nastavnika, podizanju njihovih kompetencija, promovisanju potrebe za učenjem na nivou škole i njeno uspostavljanje kao organizacije koja stalno uči. Škola treba da razvije unutrašnje mehanizme samoevaluacije, stalnog praćenja rezultata nastave/učenja i da sama preduzima mjere za njihovo poboljšanje u skladu sa postavljenim standardima kvaliteta.

9. Neophodno je raditi na stvaranju prostornih i drugih uslova u gimnazijama kako bi se nastava realizovala na kvalitetan način. U tom cilju postoji potreba za savremenim nastavnim sredstvima, savremenim kabinetima, posebno iz prirodnih nauka, za novim objektima i fiskulturnim salama. Takođe, stalno treba raditi na obezbjeđenju potrebnih nastavnih materijala i literature, nabavci i razvoju obrazovnih softvera koji prate savremene zahtjeve nastave/učenja iz svih nastavnih predmeta i oblasti.

LITERATURA

- [1] *Borec*, Školski časopis II gimnazije u Mariboru, br. XVI, februar 2009.
- [2] *Državna matura*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, Zagreb, 2009.
- [3] *Informacija o sprovođenju reforme u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2009.
- [4] *Informator o gimnaziji*, Zavod za školstvo, Podgorica, maj 2006.

-
- [5] *Izveštaji o rezultatima pilot mature 2008. i 2009*, Ispitni centar Crne Gore, Podgorica.
- [6] *Katalog izbornih predmeta za gimnaziju*, Zavod za školstvo, Podgorica, 2009.
- [7] *Knjiga promjena*, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica, 2001.
- [8] *Mišljenja, ocjene i stavovi o nastavnim planovima i programima – rezultati istraživanja*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 2002.
- [9] *Mišljenja, ocjene i stavovi o nastavnim planovima i programima, rezultati istraživanja*, Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, septembar, 2002.
- [10] *Nastavni plan opšte gimnazije* („Sl. list RCG” 26/05 i 28/09).
- [11] *Nastavni program gimnazija u Sloveniji – 2007/2008*.
- [12] *Osnove za obnovu nastavnih planova i programa gimnazije*, Savjet za nastavne planove i programe, Podgorica, 2003.
- [13] *Osnove za obnovu nastavnih planova i programa*, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica, 2002.
- [14] Paige, Johnson: *The 21st Century Skills Movement*, 2009, ASCD, www.ascd.org.
- [15] *Pravilnik o načinu i postupku polaganja praktičnog, stručnog i diplomskog ispita*.
- [16] *Pravilnik o načinu, postupku i vremenu polaganja maturalnog ispita u gimnaziji* („Sl. list CG”, br. 34/09 od 29. 05. 2009).
- [17] *Splošna matura*, <http://www.ric.si/splosna>.
- [18] *Uputstva za rad predmetnih komisija*, Savjet za nastavne planove i programe, Podgorica, februar, 2003.
- [19] *Uputstva za rad predmetnih komisija*, Savjet za nastavne planove i programe, Podgorica, 2003.
- [20] *Gimnazije u evropskim zemljama*, www.eurydice.org.
- [21] *Međunarodna matura*, www.ibo.org.
- [22] *Zakon o gimnaziji* („Sl. list RCG”, br. 64/02 i 49/07).

